

POSEBNI PROGRAM

VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Posebni program vzgoje in izobraževanja

Avtorji:

dr. **Darja Plavčak**, Zavod RS za šolstvo
mag. **Renata Zupanc Grom**, Zavod RS za šolstvo
Petra Košnik, Zavod RS za šolstvo

V ožji skupini konzulentov so sodelovali:

doc. dr. **Erna Žgur**, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta
dr. **Barbara Smolej Fritz**, OŠ dr. Mihajla Rostoharja Krško
mag. **Marjeta Šmid**, OŠ Jela Janežiča Škofja Loka

V širši skupini konzulentov so sodelovali

V razpravi o večji fleksibilnosti programa:

mag. **Mateja Štefanec Vaupotič**, OŠ Cvetka Golarja Ljutomer
Marjeta Bratož, CIRIUS Vipava
Mateja Kete Černe, CIRIUS Vipava
Tatjana Popović, CUDV Draga

V izvedbenih priporočilih za CUDV:

Tatjana Popović, CUDV Draga
Barbara Hegeduš, CUDV Draga

Strokovni recenzentki:

doc. dr. **Mojca Lipec Stopar**, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta
Mirjam Grubar, prof. spec. in reh. ped., OŠ dr. Mihajla Rostoharja Krško

Jezikovni pregled Mira Turk Škraba

Izdal: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Predstavniki: dr. Vinko Logaj

Objava na spletni strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/OS/Posebni-program-vzgoje-in-izobrazevanja/Posebni_program_vzgoje_in_izob_sklep.pdf

Prva spletna izdaja
Ljubljana 2022

Sprejeto na 221. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje, dne 16. 6. 2022

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
[COBISS.SI](https://nuk.ub.uni-lj.si/)-ID [112673027](https://nuk.ub.uni-lj.si/)
ISBN 978-961-03-0708-2 (PDF)

KAZALO

PREDGOVOR	4
1 SPLOŠNI DEL PROGRAMA	5
1.1 Uvod.....	5
1.2 Načela in cilji obveznega in nadaljevalnega programa do 18. leta (prva, druga, tretja, četrta stopnja)	6
1.3 Načela in cilji nadaljevalnega programa od 18. do 26. leta – učenje za življenje in delo (peta, šesta stopnja).....	7
1.4 Izbirne vsebine	9
1.5 Trajanje izobraževanja	10
1.6 Diferenciacija in individualizacija	10
1.7 Preverjanje, ocenjevanje in napredovanje	10
1.8 Dokončanje programa	10
1.9 Timsko delo	11
2 POSEBNI DEL PROGRAMA (OSNOVNI, RAZŠIRJENI), PODROČJA DEJAVNOSTI, OBLIKE DELA	12
2.1 Obvezni del posebnega programa – prva, druga, tretja stopnja	12
2.2 Nadaljevalni del do 18. leta starosti – četrta stopnja	14
2.3 Nadaljevalni del od 18. do 26. leta starosti – raven učenje za življenje in delo	15
2.3.1 Peta stopnja	15
2.3.2 Šesta stopnja.....	16
2.4 Izvajalci programa	17
3 FLEKSIBILNOST PROGRAMA	23
3.1 INTENZIVNA NOTRANJA DIFERENCIACIJA IN INDIVIDUALIZACIJA	23
3.2 FORMATIVNO SPREMLJANJE INDIVIDUALNEGA NAPREDKA UČENCA	24
3.3 FLEKSIBILNI PROGRAM POSEBNEGA PROGRAMA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA	26
PRIPOROČILA ZA IZVAJANJE POSEBNEGA PROGRAMA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA	28
4 IZVEDBENA PRIPOROČILA ZA SOCIALNOVARSTVENE ZAVODE (CENTRE ZA USPOSABLJANJE, DELO IN VARSTVO)	29
4.1 KDAJ USMERIMO OTROKA/MLADOSTNIKA V CENTER ZA USPOSABLJANJE, DELO IN VARSTVO	29
4.2 PEDAGOŠKE DEJAVNOSTI, KI JIH IZVAJAMO V OKVIRU INSTITUCIONALNEGA VARSTVA.....	29
VIRI	32

PREDGOVOR

Pravna podlaga za dosedanji *Posebni program vzgoje in izobraževanja* (Grubešič, 2014)¹ je sprememba Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur. l. RS, št. 58/2011),² ki je učencem z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju omogočila nadaljevanje izobraževanja v posebnem programu vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju PPVI) do 26. leta starosti. Na podlagi nove zakonodaje je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Zavodu RS za šolstvo naročilo oblikovanje delovne skupine za pripravo posodobitve PPVI s strokovnimi dokumenti, ki bodo odgovorili na vzgojno-izobraževalne potrebe odraslih učencev z motnjami v duševnem razvoju, ki so vključeni v šesto stopnjo. Delovna skupina v sestavi strokovnih delavcev praktikov s področja vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami (v nadaljevanju PP) in sodelavcev Zavoda RS za šolstvo je v okviru posodobitve PPVI proučila obstoječe dokumente in pripravila strokovne podlage, ki so bile 13. februarja 2014 sprejete na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje.

Spremljava tako prenovljenega *Posebnega programa vzgoje in izobraževanja* (Grubešič, 2014) je potekala novembra in decembra 2019; ugotovitve so predstavile avtorice S. Dobravc, B. Pinter in A. Vouk (2020) v Poročilu o spremljavi.³ Rezultati kažejo, da PPVI praviloma omogoča optimalne možnosti za razvoj vključenih učencev, potrebna pa bi bila večja avtonomija šole pri fleksibilnosti programa, kar bi učencem omogočilo več možnosti za individualni celostni napredek.

Zaradi omenjenih rezultatov spremljave PPVI smo *Posebni program vzgoje in izobraževanja* (Grubešič, 2014) *dopolnili s tretjim poglavjem*, ki govori o fleksibilnosti programa, dodali pa smo tudi nekatera priporočila za izboljšanje pedagoške prakse, ki jih v dopolnitvi nismo mogli zajeti. Dne 15. 9. 2021 smo izvedli razpravo o predlogu večje fleksibilnosti programa, katere so se udeležili ravnatelj/direktorji naslednjih šol/zavodov: OŠ dr. Mihajla Rostoharja Krško, OŠ Cvetka Golarja Ljutomer, OŠ Jela Janežiča Škofja Loka, CIRIUS Vipava in Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič Draga ter predstavnica Pedagoške fakultete v Ljubljani doc. dr. Erna Žgur. V razpravi se je izkazalo, da je fleksibilnost programa dobra sprememba in možnost, ki bi učencem lahko omogočila boljši individualni napredek. V ožjem timu, ki so ga skupaj z delovno skupino ZRSŠ (mag. Renata Zupanc Grom, dr. Darja Plavčak in Petra Košnik) sestavljale ravnateljici dr. Barbara Smolej Fritz z OŠ dr. Rostoharja Krško in mag. Marjeta Šmid z OŠ Jela Janežiča Škofja Loka ter predstavnica Pedagoške fakultete v Ljubljani doc. dr. Erna Žgur, smo oblikovali dopolnjeni Posebni program vzgoje in izobraževanja.

Posebni program vzgoje in izobraževanja (Grubešič, 2014) smo torej dopolnili s tretjim poglavjem o fleksibilnosti programa in s priporočili za izboljšanje pedagoške prakse. V prvem in drugem poglavju (Grubešič, 2014) smo posodobili nekaj strokovnih izrazov, poudarili timsko delo vseh vključenih v vzgojno-izobraževalno delo za učenca in dopolnili opis izvajanja izbirnih vsebin.

Dodajamo še četrto poglavje, v katerem pojasnujemo specifiko popoldanskih pedagoških dejavnosti v centrih za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV). V tem delu sta sodelovali Tatjana Popović, direktorica CUDV Draga, in Barbara Hegeduš, prof. def., vodja posebnega programa vzgoje in izobraževanja v CUDV Draga.

¹ Dosegljiv na povezavi: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/OS/Posebni-program-vzgoje-in-izobrazevanja/Posebni_program_vzgoje_in_izob.pdf

² Dosegljiv na povezavi: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>

³ Dosegljivo na povezavi: https://www.zrss.si/digitalnahnjiznica/poročilo_o_spremljavi_PP/

1 SPLOŠNI DEL PROGRAMA

1.1 Uvod

Učenci z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju potrebujejo vse življenje različne stopnje pomoči; motnja v duševnem razvoju je vseživljenjski problem in traja od rojstva do smrti. Zaradi znižanih intelektualnih sposobnosti učenci z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju niso nikoli popolnoma samostojni. S posebnimi vzgojno-izobraževalnimi procesi pa njihovo stopnjo samostojnosti in neodvisnosti lahko razvijamo do optimalnih meja v okviru njihovih zmožnosti.

Izhodišče programa je, da gre pri vzgoji in izobraževanju učencev z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju za izrazito specialni pedagoško-andragoški proces.

Učenci z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju zaradi posebnosti potrebujejo veliko spodbud za svoj osebni razvoj. Posebnost te motnje se v procesu učenja kaže predvsem v:

- pomembno znižani splošni intelektualni ravni,⁴
- znižani motivacijski sferi,
- pomanjkanju elementov samoaktivnosti,
- manjši potrebi po samopotrjevanju,
- šibkejši intencionalni usmerjenosti in
- znižanih prilagoditvenih spretnostih.⁵

Tudi njihovo šolanje poteka zaradi upočasnjene razvoja drugače. PPVI sledi ciljem in načelom sistemske in vsebinske prenovne na področju izobraževanja otrok s PP ter (zgoraj navedenim) posebnostim učencev z motnjo v duševnem razvoju.

PPVI se deli na več delov, in sicer na:

- obvezni del, ki traja devet let in vključuje tri stopnje: prvo (I.), drugo (II.) in tretjo (III.),
- nadaljevalni del, ki traja tri leta in vključuje četrto (IV.) stopnjo,
- nadaljevalni del, ki traja osem let – raven Učenje za življenje in delo – in vključuje peto (V.) in šesto (VI.) stopnjo.

Posebne programe vzgoje in izobraževanja izvajajo javne šole oziroma podružnice šol, ki so ustanovljene ali organizirane za izvajanje prilagojenih programov izobraževanja in posebnega programa vzgoje in izobraževanja, javni zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami in javni socialnovarstveni zavodi.⁶

Centri za usposabljanje, delo in varstvo

Storitev institucionalnega varstva v centrih za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV) vključuje izvajanje programa socialnega varstva, posebnega programa vzgoje in izobraževanja ter zdravstvenega varstva oziroma izvajanje in nadaljnji razvoj vseh oblik, s katerimi uporabnikom nadomeščamo ali dopolnjujemo funkcije doma in lastne družine.⁷

⁴ Po Kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (2015); dosegljivo na <https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf>

⁵ Prav tam.

⁶ 18. člen, ZUOPP-1.

⁷ <https://www.gov.si/teme/centri-za-usposabljanje-delo-in-varstvo/>

1.2 Načela in cilji obveznega in nadaljevalnega programa do 18. leta (prva, druga, tretja, četrta stopnja)

Načela

- Čim zgodnejša ter kontinuirana vključenost v izobraževanje, ki zagotavlja učencem sistematično strokovno pomoč že v najzgodnejšem življenjskem obdobju in se neprekinjeno nadaljuje na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja.
- Zagotavljanje enakih možnosti ob upoštevanju različnosti pomeni glede na PP vsakega posameznika z ustreznimi prilagoditvami vsebin, oblik in metod dela zagotoviti možnost vstopa v izobraževalni sistem in udeležbo v njem.
- Interdisciplinarnost in timsko delo sta pogoj za strokovno pomoč pri učencih, ki imajo PP na zdravstvenem, vzgojno-izobraževalnem, socialnem, delovnem in drugih področjih življenja.
- Individualizacija vzgojno-izobraževalnih programov je nujna glede na inter- in intraindividualne razlike učencev; v okviru predvidenih vsebin je treba prilagoditi oblike, postopke, metodiko in didaktiko.
- Aktivnost v procesu izobraževanja je treba s specialnopedagoškimi sredstvi zagotoviti tudi učencem z najnižjimi učnimi potenciali.
- Celovitost vzgojno-izobraževalnega dela, ki naj pri vsakem učencu skladno z njegovimi potrebami zagotavlja skrb za uravnoteženo telesno, čustveno, duševno in socialno rast.
- Sodelovanje učencev pri tej skupini ni samo po sebi razumljivo, zato je treba poiskati in razvijati metode, ki usposobijo učence za sodelovanje v odločanju, tako pri načrtovanju svojega šolskega dela kot kasneje pri načrtovanju (vsaj delno neodvisnega) življenja.
- Razvijanje kulture inkluzije, kar pomeni spodbujati v šolskem in vseh drugih okoljih aktivno sprejemanje različnosti – tudi učencev s PP –, ko individualne posebnosti niso več ovira, temveč kvaliteta.
- Formativno spremljanje lahko uporabljamo za spremljanje individualnega napredka učenca in s tem pripomoremo k učinkovitosti spremljanja fleksibilnosti programa, ki ga strokovna skupina vpelje za posameznega učenca.

Cilji

- Spodbujati razvoj učenca na zaznavnem, gibalnem, čustvenem, miselnem, govornem in socialnem področju:
 - usmerjati, spodbujati in razvijati sposobnosti zaznavanja in opazovanja;
 - vzpostavljati gibalne vzorce in razvijati gibalne spretnosti;
 - razvijati orientacijo v prostoru;
 - razvijati emocionalne, socialne spretnosti;
 - razvijati igralne in delovne spretnosti;
 - stimulirati bazalno, preverbalno komunikacijo;
 - razvijati nadomestno obliko komunikacije;
 - razvijati govorne sposobnosti in navajati na komunikacijo z okoljem;
 - razvijati razumevanje;
 - spoznavati lastnosti predmetov in pojavov;
 - spoznavati odnose med osebami, predmeti in pojavi;
 - razvijati količinske pojme in razvijati računske operacije;
 - razvijati in spodbujati socialno sprejemljive oblike vedenja ter vključevanja v okolje;
 - spodbujati razvoj pozitivnih osebnostnih lastnosti;
 - razvijati in spodbujati oblikovanje pozitivne podobe o sebi;
 - zmanjševati ali preprečevati neprimerne oblike vedenja.

- Navajati na skrb za zdravje in samostojno življenje:
 - privajati na higienske navade in veščine;
 - privajati na čim bolj samostojno hranjenje;
 - privajati na čim bolj samostojno oblačenje in obuvanje;
 - navajati na osebno urejenost;
 - privajati na skrb za lastno varnost in zdravje.
- Pridobivati osnovna znanja in spretnosti:
 - pridobivati znanja na področjih spoznavanja okolja, branja, pisanja in matematike;
 - razvijati gibalne igre, elemente športnih iger in plesa;
 - spodbujati slušno zaznavanje, razvijati občutek za ritem in melodijo;
 - razvijati petje in igranje na preproste glasbene inštrumente;
 - razvijati koordinacijo gibov in ročnih spretnosti;
 - navajati na preproste oblike likovnega izražanja in ustvarjanja;
 - privajati na samostojno opravljanje nezahtevnih domačih opravil ali pomoč pri njih ter na varovanje okolja;
 - razvijati različne oblike in tehnike ročnih zaposlitev, dela na vrtu in skrbi za živali;
 - navajati na nezahtevne oblike proizvodnega dela, varnost, vztrajnost in natančnost pri delu.
- Navajati na čim bolj aktivno, delno samostojno vključevanje v okolje:
 - navajati na načrtovanje vsakodnevnega življenja in sprejemanje odločitev;
 - navajati na oblike samozagovorništva;
 - razvijati kritičnost in samokritičnost.

1.3 Načela in cilji nadaljevalnega programa od 18. do 26. leta – učenje za življenje in delo (peta, šesta stopnja)

Program je namenjen učenju za življenje in delo. Predvsem moramo upoštevati, da je poudarek na izobraževanju odraslih, in iz tega izhaja spoštovanje vseh načel in vrednot, ki veljajo v izobraževanju odraslih, to je zagotavljanje njihovih pravic do samouresničevanja in kakovosti življenja. Te pravice pa lahko te osebe dosežejo samo z nadaljnjim izobraževanjem, saj si s tem povečajo znanje, spretnosti, kompetence in informiranost, ki jim omogoča ne nazadnje tudi ustreznejše odločanje. Tako lažje premagujejo ovire, zmanjšujejo svoje primanjkljaje in blažijo svoje motnje. Pri načrtovanju izobraževanja je treba gledati na posameznika kot na odraslo osebo, upoštevati njegove učne in izobraževalne potrebe, močna področja in delovne zmožnosti. To pomeni, da je učenec v vlogi subjekta, ki ima tudi pravico, da se lahko vključi v sooblikovanje pedagoškega polja, v katero vstopa.

V programu v čim večji meri opredeljujemo metodično-didaktične pristope z andragoškimimi, z vsemi njihovimi pedagoškimi prvinami in skrajno spoštljivostjo do oseb v procesih učenja in izobraževanja. Ob tem je treba opozoriti na avtonomnost izvajalcev programa, ki naj upoštevajo individualne posebnosti posameznika, njegova močna področja, okolje, v katerem poteka izobraževanje, in materialne pogoje.

Namen tega programa je, da odrasle osebe z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju nadgradijo usvojena znanja in spretnosti iz predhodnih stopenj. Vsebine posameznih področij morajo biti ves čas povezane s socialnimi okolji. To pomeni, da naj bo velik del predlaganih vsebin iz posameznih področij namenjen opravljanju praktičnih zaposlitev s ciljem doživljanja uspešnosti in čim večje samostojnosti ter neodvisnosti teh oseb za uspešno vključevanje v delo in življenje.

Načela

- Učenje in izobraževanje odraslih z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju ni samo potrebno in smiselno, temveč je postalo njihova pravica.
- Kontinuirana vključenost v sistem vzgoje in izobraževanja, ki učencem z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju zagotavlja nadaljnjo sistematično strokovno pomoč v procesu vzgoje, izobraževanja in usposabljanja.
- Inkluzija in integracija sta načeli splošne vrednosti, katerih izhodišče je zagotavljanje učencem, vključenim v tak program, takšne pogoje, ki jim bodo, upoštevajoč njihove danosti in omejitve, v razvoju dajali enake možnosti za njihov optimalni razvoj.
- Funkcionalnost izobraževanja in njegova usmerjenost v reševanje stvarnih problemov, s katerimi se bodo učenci srečevali pri svojem delu in v življenju.
- Celovitost vzgojno-izobraževalnega procesa pri vsakem posamezniku skladno z njegovimi potrebami zagotavlja skrb za uravnoteženo telesno, duševno in socialno rast. Pri tem posebej upošteva konstruktivno aktivnost, emocionalno zadovoljenost in osebno potrjenost učencev, vključenih v program.
- Aktivnost učencev je načelo, ki te postavlja ne glede na njihovo stopnjo motnje v duševnem razvoju v aktiven odnos, jih vidi kot subjekte vzgojno-izobraževalnega procesa, ki jim je zagotovljena pravica do izbire, ki se udejanja prek samozagovorništva in zagovorništva.
- Interdisciplinarnost in timsko delo sta zaradi specifičnosti motnje v duševnem razvoju na vzgojno-izobraževalnem, zdravstvenem, socialnem in zaposlitvenem področju pogoj za uspešno strokovno pomoč in optimalen razvoj učencev.
- Individualizacija zagotavlja enaka izhodišča glede na posebne potrebe vsakega posameznika, kar mu z ustreznimi prilagoditvami vsebin, oblik in metod dela omogoča vstop v izobraževalni sistem in udeležbo v njem.
- Formativno spremljanje lahko uporabljamo za spremljanje individualnega napredka učenca in tako pripomoremo k učinkovitosti spremljanja fleksibilnosti programa, ki ga strokovna skupina vpelje za posameznega učenca.

Cilji

- Spodbujati optimalni razvoj pozitivnih osebno lastnosti in njihovih sposobnosti na zaznavnem, gibalnem, čustvenem, miselnem, govornem, socialnem in delovno-zaposlitvenem področju.
- Navajati na čim bolj aktivno in samostojno vključevanje v okolje z uporabo socialnih pravil in komunikacijskih spretnosti.
- Vzgajati in učiti za socialno sprejemljivo vedenje v ožjem in širšem okolju.
- Navajati na skrb za osebno urejenost, varnost in zdravje.
- Navajati na samostojno življenje z upoštevanjem pravice do izbire, razvojem samospoštovanja in pozitivne samopodobe ter razvijanjem sposobnosti razreševanja konfliktnih situacij.
- Pridobivati in poglobljati temeljna znanja in spretnosti na področju splošnih znanj, razvijanja in ohranjanja samostojnosti, delovnih in zaposlitvenih tehnik, kreativnih znanj, športa in rekreacije, učenja aktivnega preživljanja prostega časa, učenja samozagovorništva in dejavnega državljanstva, intimnega življenja in spolnosti.
- Razvijati in poglobljati elemente delovne vzgoje: delovne spretnosti in navade, vztrajnost, natančnost, delovno disciplino, delovni ritem, razumevanje in upoštevanje navodil, spoznavati in uporabljati različna orodja in različne materiale, privajati na samostojno opravljanje različnih del ter načrtovanje dela, navajati na smotrno uporabo materiala, na urejenost delovnega mesta in delovnega prostora, razvijati spretnosti in navade različnih hišnih opravil, oblikovati navade za lastno varnost in varnost drugih pri delu, razvijati elemente proizvodnega procesa ter navajati na proizvodno delo.

- Razvijati vsebine najbolj elementarnih življenjskih področij, ki zagotavljajo razvoj in kakovost življenja oseb z najtežjimi primanjkljaji in ovirami.

1.4 Izbirne vsebine

PPVI omogoča vključevanje učencev v izbirne vsebine že na četrti in peti stopnji (dve uri na teden), s ciljem razvijanja njihovih socialnih spretnosti, veščin ter vključevanja v širše socialno okolje. Načrtovanje izbirnih vsebin naj izhaja iz PPVI za četrto in peto stopnjo ob upoštevanju močnih področij učenca. Tako se izognemo organiziranju izbirnih vsebin v smislu interesnih dejavnosti.

Na četrti, še toliko bolj pa na peti stopnji, usmerjamo učence v vse večjo samostojnost z namenom, da pridobivajo znanja, spretnosti in veščine v smeri opravljanja konkretne zaposlitve v ustanovi (npr. pomoč kuharici, hišniku, pomoč pri organizaciji prireditev, proslav, skrb za urejenost okolice itd.).

Tudi na šesti stopnji se učenci vključijo v izbirne vsebine. Načrtovane izbirne vsebine izhajajo iz področij programa Učenje za življenje in delo za šesto stopnjo (rekreacija in šport, dejavnosti prostega časa, kreativna znanja, razvijanje in ohranjanje samostojnosti, delovne in zaposlitvene tehnike itd.). Pri načrtovanju izbirnih vsebin je treba paziti, da to ne bo interesna dejavnost.

Učencem, za katere strokovna skupina oceni, da zmorejo večji izziv, lahko na šesti stopnji ponudimo tudi vključevanje v take izbirne vsebine, v katerih razvijajo in utrjujejo znanja, spretnosti in veščine, katere bi potrebovali za opravljanje določenih praktičnih opravil in del,⁸ npr. kuhanje, šivanje, vrtnarjenje, skrb za živali, delo na kmetiji, delo v strežbi, pekarni, slaščičarni, v administraciji itd.

Zavod, ki se bo odločil za organizacijo takih izbirnih vsebin, naj upošteva merila za vključevanje in usmeri učence v izbirne vsebine glede na:

- stopnjo razvitih sposobnosti učenca,
- njegova predznanja,
- njegove želje in potrebe,
- njegova močna področja,
- potrebe okolja, v katerem se nahaja ustanova, ki izvaja PPVI. To pomeni, da ustanova izbere za izbirno vsebino tisto dejavnost, ki je značilna za okolje, v katerem se nahaja, in je tudi dobro razvita. Tako načrtovana izbirna vsebina bo omogočala vzajemno korist obema – posamezniku, ki se bo odločil za sodelovanje v takem projektu ter tako izkazal in izpolnil potrebo po družbeni solidarnosti, integraciji in inkluziji oseb z motnjami v duševnem razvoju, ter učencu, ki se bo usposabljal za opravljanje določenih del in opravil.

Za uresničevanje te novosti priporočamo naslednjo organizacijo in izvajanje: posamezni učenec ali manjša skupina učencev (odvisno od tega, koliko učencev je v programu šeste stopnje) se vključi v eno izmed ponujenih izbirnih vsebin, ki jo obiskuje tri ure na teden⁹ na šesti stopnji. Te učence pri vključevanju spremlja mentor (učitelj), ki jih najprej pripravlja na delo v zunanjih okoljih oz. za delovni proces znotraj zavoda, nato pa jih vodi in usmerja na začetku procesa. Tako postopno pridobivajo ustrezno samostojnost in znanja o posameznem poklicu ter urijo spretnosti in veščine

⁸ Glede na potrebo po daljšem času, ki ga ti učenci potrebujejo za razumevanje novosti in usvajanje določenih spretnosti, priporočamo, da z učenjem in uvajanjem tovrstnih izbirnih vsebin začnemo že vsaj na peti stopnji.

⁹ Glede na fleksibilnost, ki jo natančneje opisujemo v tretjem poglavju, lahko izbirne vsebine izvedemo v sklopih – v tem primeru se tedensko število ur lahko spremeni.

za opravljanje opravil in del, ki jih zahteva določeni poklic.

Zavodi naj ponudijo izbirne vsebine odvisno od razvojnih načrtov okolja, v katerem se izvaja PPVI, in možnosti vključevanja učencev v praktično delo.

Načrt izbora, program in postopek izvajanja izbirnih vsebin lahko nastanejo tudi v sodelovanju z zunanji delovnimi organizacijami, podjetji oziroma zunanji sodelavci, ki so se odločili vključiti v tako usposabljanje in omogočiti učencem pridobivanje praktičnih izkušenj na tem področju.

Priporočamo, da učitelj na koncu vsakega šolskega leta, v katerem se je učenec vključeval v izbirno vsebino, z opisno oceno zapiše na ta način usvojena znanja, sposobnosti in spretnosti učenca.

1.5 Trajanje izobraževanja

Program delimo na dva dela.

1) Obvezni del in nadaljevalni program do 18. leta

Obvezni del vključuje tri stopnje. Vsaka stopnja traja tri leta. Na prvo stopnjo je učenec vključen prvo, drugo in tretje leto šolanja, na drugo stopnjo je učenec vključen četrto, peto in šesto leto šolanja, na tretjo stopnjo je učenec vključen sedmo, osmo in deveto leto šolanja.

Nadaljevalni del vključuje četrto stopnjo PPVI. Vključitev v ta del programa za učenca ni obvezna. Na četrto stopnjo je učenec vključen deseto, enajsto in dvanajsto leto šolanja.

2) Nadaljevalni program od 18. do 26. leta – raven Učenje za življenje in delo

Tudi vključitev v ta program za učenca ni obvezna. Na peto stopnjo je učenec vključen trinajsto, štirinajsto in petnajsto leto šolanja, na šesto stopnjo je učenec vključen šestnajsto, sedemnajsto, osemnajsto, devetnajsto in dvajseto leto šolanja.

1.6 Diferenciacija in individualizacija

Glede na izredno heterogenost učencev z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju ter s številnimi kombinacijami drugih dodatnih motenj, primanjkljajev in ovir je delo na vseh stopnjah individualizirano.

Za vsakega učenca strokovna skupina zavoda, v katerem izvajajo PPVI, pripravi individualizirani program.

Pri načrtovanju in evalvaciji operativnih ciljev individualiziranega programa strokovni tim vključuje starše in učence na prilagojen način glede na njihove zmožnosti.

Pri učencih, ki se bodo vključevali v zunanja okolja in tam delali (glej poglavje o izbirnih vsebinah) ali pa se bodo vključevali v delo znotraj ustanov, je priporočljivo, da v načrtovanje, spremljanje in evalviranje ciljev individualiziranega programa vključujemo tudi osebe, ki učence v tem delovnem okolju usmerjajo.

1.7 Preverjanje, ocenjevanje in napredovanje

V PPVI je ocenjevanje na vseh stopnjah izključno opisno. Opisujemo dosežke v smislu napredovanja učenca po posameznih področjih ob koncu vsakega šolskega leta.

1.8 Dokončanje programa

Učenec konča obvezno šolanje, ko obiskuje program na vsaki od prvih treh stopenj tri leta. Ko konča učenje in izobraževanje na posameznih stopnjah nadaljevalnega programa, dobi zaključno potrdilo z opisom doseženih ciljev te stopnje in smernicami za njegov nadaljnji razvoj.

Ob koncu programa Učenje za življenje in delo učencu izdamo zaključno potrdilo z oceno

dosežene stopnje razvoja, opisom njegovega znanja in smernicami za njegovo čim bolj uspešno vključitev v življenje in delo.

1.9 Timsko delo

Udeleženci programa pomenijo zelo kompleksno skupino učencev z etiološkega, fenomenološkega, diagnostičnega in socialnointegracijskega vidika. Zato je njihovo izobraževanje sestavljen, celovit in dolgotrajen proces, ki ga izvajamo na podlagi povezav različnih znanstvenih in strokovnih spoznanj, ki se združujejo prek svojih postopkov, metod in oblik v celoto, ki zagotavlja uspešen razvoj udeležencev programa. Poleg specialpedagoške dejavnosti vzgoje in izobraževanja se v to celoto aktivno vključujejo zdravstveno-terapevtska, socialna, psihološka in andragoška dejavnost.

Ker imajo učenci z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju pogosto tudi druge dodatne motnje, primanjkljaje in ovire, naj se v timsko delo na vseh stopnjah aktivno vključijo tudi fizioterapevt, logoped in delovni terapevt.

Kot smo že omenili v razdelku o diferenciaciji in individualizaciji, se v timsko delo vključujejo starši in učenci glede na svoje zmožnosti, pa tudi druge osebe, ki učencem omogočajo razvijanje znanj, sposobnosti in spretnosti (npr. osebe, ki učence usmerjajo pri delu v ustanovi ali podjetju izven nje).

2 POSEBNI DEL PROGRAMA (OSNOVNI, RAZŠIRJENI), PODROČJA DEJAVNOSTI, OBLIKE DELA

2.1 Obvezni del posebnega programa – prva, druga, tretja stopnja

OBVEZNI DEL – OSNOVNI DEL PRVE, DRUGE IN TRETJE STOPNJE

Področje / leto šolanja	I. stopnja			II. stopnja			III. stopnja			Fond ur
	1. leto	2. leto	3. leto	4. leto	5. leto	6. leto	7. leto	8. leto	9. leto	
Razvijanje samostojnosti	8	8	8	7	7	7	5	5	5	2100
Splošna poučenost	5	5	5	7	7	7	7	7	7	1995
Gibanje in športna vzgoja	3	3	3	4	4	4	5	5	5	1260
Glasbena vzgoja	2	2	2	3	3	3	3	3	3	840
Likovna vzgoja	2	2	2	2	2	2	4	4	4	840
Delovna vzgoja	2	2	2	3	3	3	6	6	6	1155
Število področij	6	6	6	6	6	6	6	6	6	
Število ur na teden	22	22	22	26	26	26	30	30	30	
Število tednov	35	35	35	35	35	35	35	35	35	

OBVEZNI DEL – RAZŠIRJENI PROGRAM

Področje / leto šolanja	I. stopnja			II. stopnja			III. stopnja			Fond ur
	1. leto	2. leto	3. leto	4. leto	5. leto	6. leto	7. leto	8. leto	9. leto	
Interesne dejavnosti	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1560
Podaljšano bivanje										
Jutranje in popoldansko varstvo										

Dnevi dejavnosti / leto šolanja	I. stopnja			II. stopnja			III. stopnja			Fond ur
	1. leto	2. leto	3. leto	4. leto	5. leto	6. leto	7. leto	8. leto	9. leto	
Kulturni dnevi	4	4	4	3	3	3	3	2	3	116
Naravoslovni dnevi	3	3	3	3	3	3	3	3	2	104
Športni dnevi	5	5	5	5	5	5	5	5	5	180
Delovni dnevi	3	3	3	4	4	4	8	8	8	180
Šola v naravi										

2.2 Nadaljevalni del do 18. leta starosti – četrta stopnja

OSNOVNI DEL

Področje / leto šolanja	IV. stopnja			Fond ur
	10. leto	11. leto	12. leto	
Razvijanje samostojnosti	4	4	4	420
Splošna poučenost	5	5	5	525
Gibanje in športna vzgoja	5	5	5	525
Glasbena vzgoja	2	2	2	210
Likovna vzgoja	3	3	3	315
Delovna vzgoja	9	9	9	945
Izbirne vsebine	2	2	2	210
Število področij	7	7	7	
Število ur na teden	30	30	30	
Število tednov	35	35	35	

RAZŠIRJENI PROGRAM

Področje / leto šolanja	IV. stopnja			Fond ur
	10. leto	11. leto	12. leto	
Interesne dejavnosti	5	5	5	525
Podaljšano bivanje				
Jutranje in popoldansko varstvo				

Dnevi dejavnosti / število dni letno	IV. stopnja			Fond ur
	10. leto	11. leto	12. leto	
Kulturni dnevi	3	3	3	36
Naravoslovni dnevi	3	3	3	36
Športni dnevi	5	5	5	60
Delovni dnevi	6	6	6	72
Šola v naravi				

Delovni dan lahko načrtujemo tako, da ga povežemo z načrtovanimi izbirnimi vsebinami, katerih cilj je razvijanje praktičnih spretnosti in veščin z namenom vse večje samostojnosti učencev za uspešno socialno vključevanje v družbo.

2.3 Nadaljevalni del od 18. do 26. leta starosti – raven Učenje za življenje in delo

2.3.1 Peta stopnja

A OSNOVNI DEL

Področje / leto šolanja	V. stopnja			Fond ur
	13. leto	14. leto	15. leto	
Razvijanje samostojnosti	4	4	4	420
Splošna poučenost	5	5	5	525
Gibanje in športna vzgoja	5	5	5	525
Glasbena vzgoja	2	2	2	210
Likovna vzgoja	3	3	3	315
Delovna vzgoja	9	9	9	945
Izbirne vsebine	2	2	2	210
Število področij	7	7	7	
Število ur na teden	30	30	30	
Število tednov	35	35	35	

B RAZŠIRJENI PROGRAM

Področje / leto šolanja	V. stopnja			Fond ur
	13. leto	14. leto	15. leto	
Interesne dejavnosti	5	5	5	525
Podaljšano bivanje				
Jutranje in popoldansko varstvo				

Dnevi dejavnosti / število dni letno	V. stopnja			Skupaj ur
	13. leto	14. leto	15. leto	
Kulturni dnevi	3	3	3	36
Naravoslovni dnevi	3	3	3	36
Športni dnevi	5	5	5	60
Delovni dnevi	6	6	6	72
Šola samostojnosti				

Tudi na peti stopnji lahko delovni dan načrtujemo tako, da ga povežemo z načrtovanimi izbirnimi vsebinami.

2.3.2 Šesta stopnja

A OSNOVNI DEL

Področje / leto šolanja	1. leto	2. leto	3. leto	4. leto	5. leto	Fond ur
Splošna znanja	4	4	4	4	3	665
Razvijanje in ohranjanje samostojnosti	5	5	4	4	3	735
Kreativna znanja	5	5	5	3	3	735
Šport in rekreacija	3	3	2	2	2	420
Dejavnosti prostega časa	2	2	2	1	1	280
Dejavno državljanstvo	1	1	1	1	1	175
Intimno življenje in spolnost	2	2	1	1	1	245
Delovne in zaposlitvene tehnike	5	5	8	11	13	1470
Izbirne vsebine	3	3	3	3	3	525
Skupaj ur tedensko	30	30	30	30	30	
Število tednov	35	35	35	35	35	

B RAZŠIRJENI PROGRAM

Področje / leto šolanja	VI. stopnja					Fond ur
	16. leto	17. leto	18. leto	19. leto	20. leto	
Interesne dejavnosti	5	5	5	5	5	875
Podaljšano bivanje						
Jutranje in popoldansko varstvo						

Dnevi dejavnosti / število dni letno	VI. stopnja					Skupaj ur
	16. leto	17. leto	18. leto	19. leto	20. leto	
Kulturni dnevi	3	3	3	3	3	60
Naravoslovni dnevi	3	3	3	3	3	60
Športni dnevi	5	5	5	5	5	100
Delovni dnevi	6	6	6	6	6	120
Šola samostojnosti						

2.4 Izvajalci programa

PODROČJE	IZVAJALEC	ZNANJA s področja
Razvijanje samostojnosti	Učitelj	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebne razvojne in učne težave) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
Splošna poučenost	Učitelj	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebne razvojne in učne težave) ali defektologije(smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)

Gibanje in športna vzgoja	Učitelj na I. stopnji	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
	Učitelj na II. do V. stopnji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali s posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti) ali ▪ visokošolskega izobraževanja športne vzgoje
Glasbena vzgoja	Učitelj na I. stopnji	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
	Učitelj na II. do V. stopnji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti) ali ▪ visokošolskega izobraževanja glasbene pedagogike

Likovna vzgoja	Učitelj na I. stopnji	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
	Učitelj na II. do V. stopnji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti) ali ▪ visokošolskega izobraževanja likovne pedagogike, slikarstva, kiparstva ali oblikovanja
Delovna vzgoja	Učitelj na I. stopnji	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
	Učitelj na II. do V. stopnji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti) ali ▪ visokošolskega izobraževanja tehnike ali tehnične vzgoje

Podaljšano bivanje	Učitelj	s katerega jih mora imeti učitelj katerega koli področja v posebnem programu vzgoje in izobraževanja
Jutranje in popoldansko varstvo	Učitelj	s katerega jih mora imeti učitelj katerega koli področja v posebnem programu vzgoje in izobraževanja
Splošna znanja	Učitelj na VI. stopnji	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
Razvijanje in ohranjanje samostojnosti	Učitelj na VI. stopnji	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
Kreativna znanja	Učitelj na VI. stopnji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti) ali ▪ visokošolskega izobraževanja športne vzgoje, likovne pedagogike, slikarstva, kiparstva, oblikovanja, glasbene pedagogike
Šport in rekreacija	Učitelj na VI. stopnji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti) ali

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja športne vzgoje
Dejavnosti prostega časa	Učitelj na VI. stopnji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti) ali ▪ s katerega jih mora imeti učitelj katerega koli področja v posebnem programu vzgoje in izobraževanja
Dejavno državljanstvo	Učitelj na VI. stopnji	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
Intimno življenje in spolnost	Učitelj na VI. stopnji	visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti)
Delovne in zaposlitvene tehnike	Učitelj na VI. stopnji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visokošolskega izobraževanja specialne in rehabilitacijske pedagogike (smer specialna in rehabilitacijska pedagogika za osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe z motnjami v telesnem in gibalnem razvoju ali posebnimi razvojnimi in učnimi težavami) ali defektologije (smeri: defektologija za osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju, defektologija za osebe z motnjami sluha in govora, defektologija za osebe z motnjami vedenja in osebnosti) ali ▪ visokošolskega izobraževanja tehnike, tehnične vzgoje, likovne pedagogike, slikarstva, kiparstva, oblikovanja, kmetijstva, agronomije ali hortikulture

Izbirne vsebine

PODROČJE	IZVAJALEC	ZNANJA s področja
Izbirne vsebine na IV. In V. stopnji	Učitelj na IV. In V. stopnji	s katerega jih mora imeti učitelj področja, na katerega so vezane izbirne vsebine
Izbirne vsebine na VI. stopnji, vezane na področje učenja za življenje in delo	Učitelj na VI. stopnji	s katerega jih mora imeti učitelj področja, na katerega so vezane izbirne vsebine
Izbirne vsebine na VI. stopnji v sodelovanju z zunanjimi delovnimi organizacijami, podjetji oziroma zunanjimi sodelavci, ki so se odločili vključiti v tako usposabljanje	Učitelj	s katerega jih mora imeti učitelj katerega koli področja v posebnem programu vzgoje in izobraževanja

Izbirne vsebine bodisi za posameznika bodisi za manjšo skupino načrtujemo z letnim delovnim načrtom zavoda tako z vsebinskega kot tudi z organizacijskega vidika.

V primeru, ko se zavod odloči za sodelovanje z zunanjimi delovnimi organizacijami (alinea 3 v preglednici), z zunanjo delovno organizacijo sklenemo dogovor o izvedbi, ki ga podpišejo vse vključene strani (zunanja ustanova, šola/zavod, starši učenca in učenec (glede na njegove zmožnosti), učitelj (kot mentor iz šole/zavoda), delovni mentor (oseba v delovni ustanovi, ki učenca uvaja v določene spretnosti in znanja)). V dogovoru med drugim navedemo delovnega mentorja učencu, ki naj bo oseba, ki jo učitelj predhodno seznanil z značilnostmi učenca. Strokovna presoja in avtonomija šole je, da presodi, koliko časa bo lahko učenec samostojno opravljal delo pri delovnem mentorju organizacije. Strokovna presoja teh in ostalih podrobnosti takšne izvedbe je utemeljena z individualiziranim programom za učenca (npr. prehod v delovno organizacijo, spremljanje učenca v njej, evalvacija učenčevega napredka). Učenci naj bodo v delovni organizaciji deležni tudi strokovne razlage varstva pri delu na prilagojen način, šola pa naj zanje v času izvajanja teh izbirnih vsebin sklene ustrezno zavarovanje po dogovoru z delovno organizacijo in starši učenca.

3 FLEKSIBILNOST PROGRAMA

Fleksibilnost programa daje šoli več avtonomije v smislu več prilagajanja učnih vsebin vsakemu učencu, fleksibilnosti učitelja, fleksibilnosti predmetnika in fleksibilnega občasnega prehajanja učencev k drugim stopnjam ali področjem PPVI, vendar le v primerih, ko strokovna skupina zavoda oceni, da je takšna fleksibilnost za učenčev individualni celostni razvoj najkoristnejša.

Če strokovna skupina ugotovi, da posamezni učenec pri določenih področjih PPVI presega cilje individualiziranega programa, lahko izkoristi možnosti fleksibilnosti programa. Fleksibilnost programa je treba izgrajevati postopoma. Učencu je treba najprej omogočiti **intenzivno notranjo diferenciacijo in individualizacijo**, pri kateri se kaže fleksibilnost učitelja pri upoštevanju učenčevih raznovrstnih vzgojno-izobraževalnih in drugih (npr. zdravstvenih) potreb. Šele nato – če tovrstna fleksibilnost še ne omogoča zadostnega napredka učenca – preidemo na **fleksibilni program: a) fleksibilni program pri določenih področjih PPVI oziroma fleksibilno prehajanje med stopnjami PPVI, b) fleksibilni predmetnik v PPVI.**

3.1 INTENZIVNA NOTRANJA DIFERENCIACIJA IN INDIVIDUALIZACIJA

Intenzivna notranja diferenciacija in individualizacija¹⁰ naj zajema (a) prilagajanje učnih ciljev in vsebin posameznemu učencu, kar pomeni sprotno določanje obsega, globine, temeljne in dodatne učne ravni vsake učne teme in njenih enot, (b) prilagajanje didaktično-metodičnih pristopov glede na posamezne učne posebnosti vsakega učenca, (c) raznovrstna in diferencirana vsebinska in metodična učna ter delovna sredstva in pripomočke, (č) upoštevanje učnega tempa vsakega učenca.

Z intenzivno notranjo diferenciacijo in individualizacijo uresničujemo načelo individualiziranega pristopa, ki je sestavni del PPVI, in mu dajemo še širši pomen, in sicer z vidika razvijanja močnih področij učenca in upoštevanja njegovega individualnega napredka pri posameznem področju PPVI.

Upošteevamo, da je spremljava PPVI (Dobravc, Pinter, Vouk, 2020) pokazala, da je treba na vseh stopnjah PPVI povečati zaposlitvene možnosti otrok in mladostnikov, pri čemer je na individualni ravni treba izhajati iz njihovih močnih področij in interesov, nato pa v okviru individualiziranega programa oblikovati možne zaposlitvene cilje.

Ob intenzivni notranji diferenciaciji in individualizaciji je treba **učenčevo znanje in napredek redno in timsko¹¹ spremljati in evalvirati ter postavljati nove cilje v okviru individualiziranega programa učenca. Priporočeno obliko tovrstnega spremljanja, to je formativno spremljanje, opisujemo v nadaljevanju.**

¹⁰ Koncept notranje diferenciacije in individualizacije je povzet po Strmčniku (2001).

¹¹ V pričujočem dokumentu se termin tim nanaša na strokovno skupino, ki za učenca pripravi individualizirani program. Po A. Kobolt (2012) je timski način dela usmerjen v izvajanje kompleksnih nalog, pri katerih potrebujemo znanje z različnih strokovnih področij. Združitev teh znanj omogoča kompleksno in celovito delovanje in s tem boljše rešitve pri reševanju določenega problema. Skupina je tim, kadar je delovanje članov usmerjeno k sodelovanju za doseganje določenega cilja (Rozman, 1999, v prav tam).

3.2 FORMATIVNO SPREMLJANJE INDIVIDUALNEGA NAPREDKA UČENCA

Formativno spremljanje se je kot učinkovit pristop izkazal tudi na področju spremljanja individualnega napredka otrok z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju. Poudarjamo, da ta pristop spremljanja individualnega napredka učenca ni obvezujoč, je pa priporočljiv, glede na pozitivne izkušnje šol, ki so ga uporabile v svoji praksi.

V vzgojno-izobraževalno delo v PPVI je možno uvajati elemente formativnega spremljanja ob strokovni presoji in kakovostnem načrtovanju.¹² V nadaljevanju na kratko pojasnjujemo posamezni element formativnega spremljanja in posebnost njegove izvedbe v PPVI.

Nameni učenja in kriteriji uspešnosti

Učenec sodeluje pri oblikovanju namenov učenja in kriterijev uspešnosti. Nameni učenja so jezikovno preoblikovani cilji, ki učencu pomagajo razumeti, kaj se bo učil in katera znanja ter spretnosti bo razvil. Pomembni so tudi kriteriji uspešnosti, ki učencu odgovorijo na vprašanje, ali je zastavljene cilje dosegel ali ne.¹³

Učitelj v PPVI pozna značilnosti motnje učenca in vse naštetu nenehno prilagaja njegovim sposobnostim. Sproti preverja razumevanje pričakovanih dosežkov. Upošteva pobude, interese in želje učenca.¹⁴

Povratna informacija

Povratna informacija učencu sporoča, kje se nahaja na poti do cilja in kaj še mora storiti, da bo dosegel cilj.¹⁵

Učenec v PPVI potrebuje konkretno, jasno, nazorno predstavljeno (npr. materialni pripomočki, primeri) povratno informacijo. Kadar povratno informacijo poskuša dati sam, njegovega odgovora ne vrednotimo (pravilno/napačno), temveč ga z dodatnimi vprašanji spodbujamo k nadaljnjemu razmišljanju. Če je izvedljivo, učence postopoma navajamo k medvrstniški povratni informaciji.¹⁶

Dokazi o učenju

Dokazi o učenju predstavljajo učne dosežke učenca. Učitelj jih skupaj z učencem v daljšem časovnem obdobju zbira v neposrednem vzgojno-izobraževalnem delu na različne načine in na njihovi podlagi prilagaja proces poučevanja.¹⁷

V PPVI je pomembno, da učitelj skupaj z učencem zbira dokaze, ki so prilagojeni učenčevim sposobnostim. V ta namen lahko oblikujeta t. i. mapo učenčevih izdelkov, s pomočjo katere učenec na nazoren način dobiva vpogled v svoj napredek.¹⁸

Učenje učencev od učencev

Učitelj učno okolje in vzgojno-izobraževalno delo organizira tako, da učenci sodelujejo in se učijo drug od drugega.¹⁹

Učitelj v PPVI tovrstno medsebojno učenje uvaja postopoma na podlagi poznavanja značilnosti motenj učencev in njihovih sposobnosti.

¹² S. Dobravc (2019).

¹³ S. Rogič Ožek (2019); A. Holcar Brunauer idr. (2016).

¹⁴ V. Zadavec (2020).

¹⁵ A. Holcar Brunauer idr. (2016).

¹⁶ V. Zadavec (2020).

¹⁷ A. Holcar Brunauer idr. (2016).

¹⁸ V. Zadavec (2020); poudarek »skupaj z učencem« D. Plavčak (lastna).

¹⁹ A. Holcar Brunauer idr. (2016).

Vrednotenje in samovrednotenje

Pri formativnem spremljanju vrednotenje pomeni vrednotenje znanja in dosežkov učenca. V PPVI se učitelj tudi pri tem osredotoča na vsakega učenca in ga glede na njegove sposobnosti in na prilagojen način spodbuja k temu, da razmišlja, kaj se je naučil, kako se je počutil in kje bi pridobljeno znanje lahko uporabil v svojem življenju.²⁰

Formativno spremljanje individualnega napredka učenca torej lahko učencu izboljša vpogled v svoj napredek, pripomore k učinkoviti diferenciaciji in individualizaciji znotraj razreda/oddelka in izboljša strokovno odločitev tima, kdaj, kako in čemu bo učenec deležen fleksibilnosti programa, ki ga opisujemo v nadaljevanju.

²⁰ V. Zadavec (2020).

3.3 FLEKSIBILNI PROGRAM POSEBNEGA PROGRAMA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

a) FLEKSIBILNI PROGRAM PRI DOLOČENIH PODROČJIH PPVI OZIROMA FLEKSIBILNO PREHAJANJE MED STOPNJAMI PPVI

Če strokovni tim v sodelovanju z učencem in njegovimi starši ugotovi (npr. po enem šolskem letu), da notranja diferenciacija in individualizacija pouka učencu ne pomagata v zadostni meri, da bi napredoval po svoji zmožnostih in da bi bile njegove socialne potrebe (npr. srečevanje in sodelovanje z drugimi učenci, ki imajo podobne interese in zmožnosti, ne glede na starost) zadovoljene, lahko zanj predlaga, da se pri določenih področjih PPVI vključuje na višjo stopnjo PPVI.

Takšen **fleksibilni program**, pri katerem je učenec pretežni del pouka s svojimi vrstniki, delno pa prehaja na višjo stopnjo PPVI, strokovno utemeljimo in opredelimo znotraj individualiziranega programa. Določimo (a) učenčeva močna področja, ki jih bo na ta način še dodatno razvijal, (b) področje PPVI, pri katerem bo prehajal na višjo stopnjo PPVI, (c) učne in druge cilje, h katerim bo stremel sam in z učitelji, (č) tedensko časovno opredelitev ur dejavnosti, pri katerih bo učenec prehajal in (d) strokovni tim, ki bo spremljal učenčev napredek in se na podlagi ugotovitev odločal, kako dolgo bo učenec vključen v tovrsten fleksibilni program.

Opisana intenzivna notranja diferenciacija in individualizacija ter fleksibilni program prehajanja lahko uporabimo tudi za učence, ki potrebujejo več utrjevanja znanja. V tem primeru lahko učenec z višje stopnje PPVI pri določenih področjih PPVI prehaja na nižjo stopnjo PPVI. Na ta način lahko določeno področje PPVI oblikujemo tako, da se učenci različnih stopenj PPVI **združujejo glede na svoje sposobnosti** (podobno kot nivojski pouk v osnovni šoli).

O določitvi stopenj, med katerimi bi učenci fleksibilno prehajali, smo razpravljali z ravnatelji in direktorji v razpravi²¹ in prišli do ugotovitve, da je treba omogočiti prehajanje učencev med vsemi stopnjami, da jim lahko v največji možni meri omogočamo individualizacijo in fleksibilnost programa. Pri tem pa je treba v največji možni meri upoštevati individualne značilnosti učencev in interakcije med njimi ter omogočiti varno in spodbudno učno okolje.

Ob upoštevanju smernic za izvajanje zunanje diferenciacije²² predlagamo, naj prehajanje med področji PPVI oziroma med stopnjami PPVI v okviru obveznega programa ne presega 30 odstotkov celokupnega časa, ki ga učenci preživijo v šoli. Pretežni del pouka v šoli naj učenci še vedno preživijo s svojimi vrstniki, torej na tisti stopnji, na kateri so dejansko vpisani oziroma po kateri so napredovali glede na svojo kronološko starost.

²¹ Razprava, izvedena 15. 9. 2021, je opisana v predgovoru tega dokumenta.

²² Povzeto po Strmčnik (2001).

b) FLEKSIBILNI PREDMETNIK V PPVI

Strokovni tim lahko ugotovi, da bi bilo za posamezne učence oziroma skupino učencev primerno, da glede na njihove potrebe organiziramo fleksibilni predmetnik PPVI, in sicer v dveh možnih oblikah.

- Šola za učence načrtuje fleksibilno izvajanje obveznega programa, ki omogoča skladen in celovit razvoj, tako da določene dejavnosti PPVI organizira fleksibilno enakomerno skozi vse leto ali strnjeno v časovnih obdobjih (npr. področje delovne in zaposlitvene tehnike organizira strnjeno v dneh, ko se učenci vključujejo v delavnice izven zavoda).
- Fleksibilnost lahko zagotovimo tudi tako, da učencu omogočimo fleksibilno prehajanje na področje PPVI drugega oddelka ali skupine po vnaprej določenem razporedu, v obliki krajše ali daljše udeležbe pri tem področju PPVI, zaradi krepitve močnih področij in interesov učenca (npr. učenca po določenem razporedu vključujemo v drugo skupino PPVI pri področju delovne in zaposlitvene tehnike takrat, ko razvijajo spretnosti strojne obdelave materialov, ker je to njegovo močno področje).²³

Odločitev strokovnega tima (vključujoč učenca in njegove starše) o izvajanju fleksibilnega predmetnika naj vključuje načrt formativnega spremljanja v individualiziranem programu učenca, tako kot je opisan v razdelku poglavja o formativnem spremljanju individualnega napredka učenca.

Obe ravni fleksibilnega programa PPVI narekujejo, da ob ostalih načelih PPVI dodamo **načelo fleksibilnosti**.

Načelo fleksibilnosti je način vzgojno-izobraževalnega dela, pri katerem upoštevamo močna in šibka področja učenca, njegove potrebe po hitrejšem napredovanju ali večji količini utrjevanja učne snovi, njegove interese in zaposlitvene možnosti. Načelo fleksibilnosti uresničujemo na naslednje načine: (1) prek fleksibilne naravnosti učitelja, ki svoje delo intenzivno diferencira, individualizira in personalizira glede na sposobnosti učenca, (2) prek fleksibilnega prehajanja med stopnjami PPVI glede na sposobnosti (nivojsko prehajanje med stopnjami) in (3) prek fleksibilne organizacije predmetnika.²⁴

²³ Tukaj mislimo na prehajanje k področju PPVI znotraj iste stopnje, medtem ko prehajanje med stopnjami spada v razdelek a.

²⁴ Pri razumevanju pozitivnih učinkov fleksibilnega predmetnika izhajamo iz empiričnih ugotovitev o učni praksi na šolah s fleksibilnim predmetnikom avtorice F. Nolimale (2011). Rezultati so pokazali, da fleksibilni predmetnik pomembno vpliva na razvoj raznovrstnih znanj in spretnosti, medpredmetno povezovanje in realizacijo ciljev, diferenciacijo številnih didaktičnih dejavnikov pouka, sproščenost in aktivnost učencev pri pouku itd. (Nolimal, 2011).

PRIPOROČILA ZA IZVAJANJE POSEBNEGA PROGRAMA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

- Strokovni delavci se vključujejo v različne oblike rednega strokovnega usposabljanja s področja dela.
Strokovnim delavcem v PPVI v skladu z možnostmi in načrtom razvoja omogočimo prostorske pogoje, opremo in didaktične pripomočke za poučevanje, ki bodo omogočali kakovostno pedagoško delo na podlagi že omenjene individualizacije. Priporočljivo je, da prostorski pogoji omogočajo praktično delo (npr. kuhinjska niša) z ustreznimi navodili za varno delo in nadzorom pri delu.
- Področje delovne in zaposlitvene tehnike na VI. stopnji PPVI se medpodročno povezuje z drugimi področji PPVI, še posebno s področjem razvijanje in ohranjanje samostojnosti, da učenci lahko urijo več spretnosti za življenje in delo.
- Za povečanje zaposlitvenih možnosti se šola povezuje z varstveno-delovnimi centri, zavodom za zaposlovanje, centri za socialno delo in delodajalci.

4 IZVEDBENA PRIPOROČILA ZA SOCIALNOVARSTVENE ZAVODE (CENTRE ZA USPOSABLJANJE, DELO IN VARSTVO)

4.1 KDAJ USMERIMO OTROKA/MLADOSTNIKA V CENTER ZA USPOSABLJANJE, DELO IN VARSTVO

Vključevanje v posebni program vzgoje in izobraževanja poteka na podlagi 18. člena *Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami* (Ur. l. RS, št. št. [58/11](#), [40/12](#) – ZUJF, [90/12](#), [41/17](#) – ZOPOPP in [200/20](#) – ZOOMTVI, v nadaljevanju ZUOPP-1). Poleg tega komisije za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami (KUOPP) prve stopnje upoštevajo podlage za usmeritev, določene v 24. členu ZUOPP-1: upoštevanje potreb otrok na spoznavnem, čustvenem, socialnem področju ter posebnih zdravstvenih potreb. Pri tem so pozorne na otrokovo doseženo raven razvoja, njegove zmožnosti za učenje in doseganje standardov znanja ter prognozo njegovega nadaljnjega razvoja.

Sledimo tudi določilom 49. člena *Zakona o osnovni šoli* (Ur. l. RS, št. [70/05](#)), ki navaja, /.../ da imajo starši pravico vpisati otroka v osnovno šolo v šolskem okolišu, v katerem stalno prebiva, razen če ta šola ne izpolnjuje pogojev in je zaradi tega s pravnomočno odločbo o usmeritvi določena druga osnovna šola /.../. Ko kompleksnost vzgojno-izobraževalnih potreb posameznih otrok narekuje celovito podporo in pomoč (ki je povezana predvsem s spremljajočim zdravstvenim programom in ostalimi storitvami) v strukturiranem okolju, lahko otroka vključimo v centre za usposabljanje, delo in varstvo.

Vključitev v center za usposabljanje, delo in varstvo je pogosto povezana tudi z možnostjo oskrbe oz. bivanja otrok čez vikend in v času šolskih počitnic.

KUOPP se za vključevanje otrok v centre za usposabljanje, delo in varstvo odločajo tudi na podlagi pogovora in dogovora s starši oziroma zakonitimi zastopniki otroka s posebnimi potrebami, kadar gre za kompleksnejšo simptomatiko in sopojavnost motenj, saj lahko centri zagotavljajo celostno obravnavo in rehabilitacijo omenjene skupine otrok.

V posebni program vzgoje in izobraževanja, ki ga izvajajo centri za usposabljanje, delo in varstvo, lahko usmerjamo kasneje tudi otroke/mladostnike, stare nad 18 let, ki nadaljujejo izobraževanje na ravni programa Učenje in življenje za delo, ki vključuje V. in VI. stopnjo izobraževanja.

4.2 PEDAGOŠKE DEJAVNOSTI, KI JIH IZVAJAMO V OKVIRU INSTITUCIONALNEGA VARSTVA

Posebni program otrok in mladostnikov z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju zaradi celodnevne oblike izvajanja v institucionalnem varstvu poleg socialnih in varstvenih storitev vsebuje tudi pedagoške dejavnosti.

Pedagoške dejavnosti varovancem pomagajo premagovati ovire in motnje v razvoju, jih spodbujajo pri razvijanju samostojnosti in jim ponujajo nove priložnosti za razvijanje močnih področij. Številne imajo terapevtske učinke. Povezujejo se s področji športne vzgoje, likovne vzgoje, gospodinjstva, delovne vzgoje in drugimi področji posebnega programa.

Tudi te dejavnosti so integrirane v individualizirane programe varovancev in torej temeljijo na intenzivni individualizaciji dela za vsakega varovanca.

V nadaljevanju navajamo primere teh dejavnosti, ki se razlikujejo glede na možnosti vsakega centra za usposabljanje, delo in varstvo.

Primeri pedagoških dejavnosti

a) **Specialna olimpiada (treningi in tekmovanja)**

Šport in gibanje imata pri razvoju posameznika zelo pomembno vlogo, saj na ta način ohranjamo telesne funkcije, krepimo fizično kondicijo, hkrati pa vnašamo v življenje nove izzive in prijetna doživetja. Učenci se udeležujejo tekmovanj na različnih ravneh: regijski, državni, evropski in svetovni.

b) **MATP (trening motoričnih aktivnosti)**

MATP je del specialne olimpiade. To je program, ki omogoča učencem z najtežjimi motnjami v gibalnem, čustvenem in kognitivnem razvoju, da prav tako trenirajo in sodelujejo na športnih tekmovanjih. Aktivnost, oprema oz. rekvizit ter sama izvedba so prilagojeni učencem, potekajo pa z verbalno in fizično pomočjo. Tekmovanja so na regijski in državni ravni.

c) **Plavanje po metodi Halliwick**

Koncept omogoča učencem, da izkoristijo svoje gibalne sposobnosti v vodi. Postanejo bolj samostojni, varni in sproščeni. Ob igri, prilagojeni starosti in sposobnostim, plavalci spoznajo lastnosti vode in se naučijo obvladovati svoje telo v vodi. Program vključuje več faz: navajanje na vodo, sproščanje v vodi in šolo plavanja.

č) **Zvočna kopel**

Pri sproščanju in regeneraciji z zvokom gre za zavestno aplikacijo zvočnih frekvenc (gonga, himalajskih posod, terapevtskih vilic, glasu in manjših inštrumentov), s katerimi posamezniku pomagamo harmonizirati stanje uma, telesa in duha. Zvočna kopel krepi življenjsko moč, masira in stimulira notranje organe, sprošča mišice in živčni sistem, izboljšuje telesno cirkulacijo, poveča energetske pretočnosti, harmonizira levo in desno možgansko polovico, odpravlja stres in utrujenost, lajša bolečine in celostno uglašuje.

d) **Glasbena terapija**

Glasbena terapija spodbuja otrokov celostni razvoj. Osredotočena je na trenutne potrebe posameznika in razvoj njegovih sposobnosti na čustveni, psihosocialni in telesni ravni. Namenjena je vsem učencem ne glede na njihove spretnosti ali glasbeno predznanje. Z glasom in inštrumenti improvizirajo, pojejo izmišljene in znane pesmi, ob glasbi se gibljejo in poslušajo drug drugega. Terapija poteka enkrat tedensko, individualno ali v skupini.

e) **Interakcije z živalmi**

Učenci se navajajo na določeno žival (npr. psa), spoznajo njeno vedenje, se znajo primerno vesti v stiku z njo, skrbijo zanjo ter premagajo strah. Veščine pridobijo z božanjem, dotikanjem, česanjem, opazovanjem in dajanjem priboljškov. Z živaljo se lahko npr. sprehajajo. Stike prilagodimo posebnostim posameznih učencev, npr. učencem, ki so na vozičku, se žival (npr. pes) približa tako, da skoči na stol.

f) **Jahanje konjev**

Hipoterapija je namenjena predvsem tistim uporabnikom, ki imajo motnje v gibalnem razvoju. Rekreativno jahanje z vodenjem konja in elementi pedagoškega jahanja pa je namenjeno motorično sposobnejšim.

g) **Prireditve**

Udeležba na raznih prireditvah je uspešna metoda preprečevanja socialne izključenosti.

h) **Izleti**

Delimo jih na učne izlete, ki so sestavni del vzgojno-izobraževalnega procesa, izlete v

funkciji neposredne socializacije, kot so nakupovanje in obisk prireditev, športnorekreativne izlete ter na izlete kot način sprostitev.

i) **Šole v naravi in letovanja**

Šole v naravi organiziramo v vseh letnih časih in na različnih lokacijah, varovanci letujejo po vnaprej pripravljenem programu v manjših skupinah.

j) **Soba za sproščanje in večutno doživljanje (»snoezelen«)**

Izhaja iz nizozemske besede, ki pomeni vohati, dremati, gre pa za prostor, v katerem si posameznik lahko izbere različne vidne stimulacije, kot je vodni stolp, slušne stimulacije, kot so igrače z zvočnim učinkom, glasbo, ter taktilne stimulacije, kot so predmeti iz različnih materialov.

k) **Taborništvo**

Izvajamo tiste oblike taborjenja, ki so primerne glede na težave, ovire in motnje varovancev.

l) **Vrtnarjenje**

Prostor, čas, tehnologije in metode dela so prilagojeni varovancem.

m) **Kulturno-umetniško društvo**

Zajema dramsko, plesno, glasbeno in likovno sekcijo, v katerih udeleženci razvijajo kreativnost, inovativnost, različna znanja, spretnosti in veščine ter osebne lastnosti oziroma se razvijajo na vseh področjih življenja od fizičnega, kognitivnega, emocionalnega, socialnega, moralnega in estetskega vidika.

n) **Delo z računalnikom**

Učencem omogoča nove oblike pridobivanja znanja in premagovanje motoričnih ter senzoričnih omejitev.

Izvajalci se avtonomno odločajo o izvajanju pedagoških dejavnosti v skladu s potrebami in interesi ter individualiziranimi programi varovancev.

Pedagoške dejavnosti izvajamo v obsegu 52 tednov, kar pomeni vse vikende in počitnice, ki jih uporabniki preživljajo v centru za usposabljanje, delo in varstvo.

V centre za usposabljanje, delo in varstvo so vključeni otroci in mladostniki, pri katerih se ob zmerni, težji in težki motnji v duševnem razvoju pojavljajo še čustvene motnje in težje oblike vedenjskih motenj, prav tako tudi avtistične motnje. Zato potrebujejo še posebej prilagojeno in kontinuirano izvajanje vseh dejavnosti.

Poudarimo, da v centrih za usposabljanje, delo in varstvo izvajamo posebni program vzgoje in izobraževanja, kot smo ga opisali v splošnem, posebnem in fleksibilnem delu tega programa, in hkrati tukaj predstavljene pedagoške dejavnosti (vse v obsegu 52 tednov). To pomeni, da so zajeta vsa področja posebnega programa vzgoje in izobraževanja (npr. splošno poučevanje, razvijanje samostojnosti) in vsi uporabniki, ki so vključeni v center za usposabljanje, delo in varstvo, so vključeni tako v dnevne kot v celodnevne oblike posebnega programa vzgoje in izobraževanja.

Za izvajanje posebnega programa v centrih za usposabljanje, delo in varstvo ti za izvajalce določijo strokovne delavce v skladu s predpisi, ki urejajo socialnovarstveno dejavnost, in z znanji v skladu s tem programom.

VIRI

- Dobravc, S. (2019). Formativno spremljanje kot izziv in priložnost za uspešno delo z otroki z motnjami v duševnem razvoju. V: S. Rogič Ožek in S. Dobravc (ur.), *Formativno spremljanje kot podpora učencem s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 97–98.
- Dobravc, S., Pinter, B. in Vouk, A. (2020). *Poročilo o spremljavi izvajanja prenovljenega dela posebnega programa vzgoje in izobraževanja za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami od 21. do 26. leta*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
Pridobljeno s https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/poročilo_o_spremljavi_PP/
- Grubešič, S. (2014). *Posebni program vzgoje in izobraževanja*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje in šport in Zavod RS za šolstvo.
Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/OS/Posebni-program-vzgoje-in-izobrazevanja/Posebni_program_vzgoje_in_izob.pdf
- Holcar Brunauer A., Bizjak, C., Borstner, M., Cotič Pajntar, J., Eržen, V., Kerin, M., Komljanc, N., Kregar, S., Margan, U., Novak, L., Rutar Ilc, Z., Zajc, S. in Zore, N. (2016). *Formativno spremljanje v podporo učenju: Priročnik za učitelje in strokovne delavce*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Kobolt, A. (2012). Timsko delo – nuja in izziv. *Vzgoja in izobraževanje*, 43(3/4), str. 5–12. Pridobljeno s <http://www.dlib.si>
- Nolimal, F. (2011). Fleksibilni predmetnik – priložnost za izboljšanje kakovosti vzgojno-izobraževalnega dela šol. V: F. Nolimal (ur.), *Fleksibilni predmetnik – priložnost za izboljšanje kakovosti vzgojno-izobraževalnega dela šol*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 10–30.
- Rogič Ožek, S. (2019). Formativno spremljanje v podporo učenju otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. V: S. Rogič Ožek in S. Dobravc (ur.), *Formativno spremljanje kot podpora učencem s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 16–23.
- Strmčnik, F. (2001). *Didaktika: osrednje teoretične teme*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Vovk Ornik, N. (ur.). (2015). *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
Pridobljeno s <http://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf>
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami* – ZUOPP-1 (2011). (Uradni list RS, št. 58/11 z dne 22. 7. 2011). Pridobljeno s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>
- Zadravec, V. (2020). Individualizirani program kot priložnost za formativno spremljanje napredka učenke z zmerno motnjo v duševnem razvoju. [Magistrsko delo]. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.